
5. Шуляр В. Інтеграція змісту освіти і конструкторсько-технологічна діяльність учителя літератури / В. І. Шуляр // Імідж сучасного педагога. – 2002. – № 2. – С. 38-39.

1.5. ІНКЛЮЗИВНО-ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ: СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ

У період активної модернізації навчального процесу особливо важливо врахувати тенденції, які закладені як минулим, так і нинішнім досвідом розроблення засад організаційних форм навчання. Побудова моделі освітнього простору, який задовольняв би потреби всіх дітей, незалежного від його фізичного, психічного чи розумового розвитку, має враховувати нові принципи, методи, прийоми, технології. Орієнтиром може слугувати програма дій, яка визначена Саламанкською декларацією: *«Школам необхідно знаходити шляхи, які б забезпечували успішне навчання всіх дітей, включаючи дітей, які мають фізичні чи розумові розлади. Проблема, яка стоїть перед інклюзивною школою, полягає в розробці особистісно-орієнтованих педагогічних методів, які б забезпечили успішне навчання всіх дітей, у тому числі й дітей з розумовими чи фізичними розладами. Основний принцип створення інклюзивної школи полягає в тому, що всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не дивлячись на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними. Інклюзивні школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання, а також забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, запровадження організаційних заходів, розробки стратегії викладання, використання ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами»* (м. Саламанка, Іспанія, 1994 р.).

Для нас важливо в даному розділі окреслити стратегії інклюзивної освіти та навчання, з'ясувати понятійно-термінологічне поле даної проблеми, розробити модель інклюзивної освіти та інклюзивно-дистанційного уроку (заняття) для дітей з обмеженими можливостями в системі літературної освіти, визначити роль суб'єктів навчального процесу в просторі інклюзивно-дистанційного формату та перспективи такої організації навчання/учіння, здобуття інформації.

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

Для реалізації означеного, за нашим переконанням, у державі й кожній області має бути прийнята узгоджувальна програма дій на реалізацію інклюзивного навчання в освіті та відповідних галузях знань. Як можливий варіант, подаємо модель такого проекту:

Інклюзивна освіта й інклюзивне середовище в системі педагогічного навчання

Стратегічна мета проекту

Підвищення освітньо-культурологічної обізнаності суб'єктів інклюзивної освіти та формування нормативів, які допоможуть організувати інклюзивне й інтегроване навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на компетентнісній основі; сприяти створенню інклюзивної освітньої моделі в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Цілі

– сформувати єдине розуміння філософських, психолого-педагогічних, дидактичних і соціальних аспектів організації інклюзивного й інтегрованого навчання в загальноосвітніх навчальних закладах України (пілотних школах Миколаївщини) відповідно до нормативних документів МОН України, вітчизняного та європейського досвіду;

– вивчити та узагальнити вітчизняний і міжнародний досвід організації інклюзивної освіти;

– вибудувати теоретико-методичну концепцію інклюзивно-інтегрованого навчання в загальноосвітніх навчальних закладах (професійно-фаховий рівень) для педагогічних працівників, які підвищують свою кваліфікацію в системі інститутів післядипломної освіти;

– укласти цільову освітньо-культурологічну програму підвищення кваліфікації педагогічних працівників для реалізації інклюзивної освітньої моделі в загальноосвітніх навчальних закладах;

– розробити концепцію інклюзивно-дистанційного уроку, класифікацію типів і різновидів занять, технологічні моделі, зразки засобів навчання.

Напрями реалізації, науково-методичні продукти діяльності

1. Цільова освітньо-культурологічна програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників «Інклюзивна освіта й інклюзивне середовище загальноосвітнього навчального закладу».

2. Концепція інклюзивно-інтегрованого навчання в загальноосвітніх навчальних закладах: професійно-фаховий рівень.

3. Модель компетенцій суб'єктів інклюзивного та інтегрованого навчання.

4. Концепція інклюзивно-дистанційного уроку (заняття).

5. Технологічні моделі інклюзивно-дистанційного уроку (заняття): професійно-фаховий рівень.

6. Анотований каталог вітчизняного і міжнародного досвіду, публікацій «Інклюзивна освіта в загальноосвітньому навчальному закладі».

7. Засоби навчання в системі інклюзивної й інтегрованої освіти.

Очікування

Формування нового типу мислення педагога як ЛЮДИНИ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ забезпечить суспільство від учителя, який забезпечує тільки високий рівень знань, умінь і навичок в учнів із певної теми, предмета, а й дасть можливість кожному виявити свій творчий потенціал, бути компетентним і вільним у прийнятті рішення, відповідальним у виборі життєвої й професійної позиції, легко входить й адекватно адаптуватися до різних соціальних й економічних змін, щоб бути успішним у житті, самодостатнім, гуманним і толерантним у просторі різних культур, не втрачаючи своєї національної й особистої самодостатності.

Плановані результати

Учасники освітньо-культурологічного проекту:

1. Засвідчать свою обізнаність із системою інклюзивної освіти та навички створення інклюзивного й інтегрованого середовища в загальноосвітніх навчальних закладах.

2. Виявлять здатність критично аналізувати та оптимально відбирати таку інформацію, модель навчання, яка забезпечуватиме комфортні умови інклюзивного навчання для всіх суб'єктів.

3. Налагодять партнерські стосунки з колегами та інституціями, які займаються проблемами інклюзивного та інтегрованого навчання в загальноосвітніх навчальних закладах.

4. Зможуть ефективно надавати послуги, які спрямовані на підтримку інклюзивної освіти дітей із обмеженими можливостями в загальноосвітньому навчальному закладі, в режимі дистанційного навчання тощо.

5. Оволодіють перспективними методиками, технологіями навчання в інклюзивних класах, групах тощо.

6. Компетентно моделювати систему занять у різних режимах, форматах співпраці на технологічній основі, з використанням можливостей ІКТ (в умовах класу, аудиторії, віртуально, в режимі он-лайн, чат тощо).

Термін виконання (можливі варіанти)

Січень 2010 року – грудень 2011 року.

Етапи виконання

I. Констатувальний: січень – серпень 2010 року

Діагностичний блок:

– аналіз психолого-педагогічної теорії і практики з проблеми інклюзивного та інтегрованого навчання;

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

– оцінка результативності інклюзивного навчання учнів, які навчаються в загальноосвітніх навчальних закладах (якщо такі в області є), або в режимі індивідуального навчання.

Прогностичний блок:

– побудова моделі нової технології підвищення кваліфікації, курсової перепідготовки педагогічних працівників (методики, структури, системи заходів);

– удосконалення Концептуальних засад Концепції розвитку інклюзивної освіти: професійно-фаховий рівень.

Організаційний блок:

– розробка концептуальних положень цільової освітньо-культурологічної програми, її організаційних основ і механізмів реалізації;

– організація спеціальної підготовки кадрів, що беруть участь в проєкті, створення методичного забезпечення їхньої діяльності та ін.

– дослідження можливості й необхідності залучення організацій, установ, батьків, громадськості для здійснення експертизи ефективності підготовлених матеріалів щодо діяльності середніх загальноосвітніх навчальних закладів у системі інклюзивної освіти.

II. Перетворювальний: вересень 2010 – червень 2011 н.р.

Передбачає реалізацію комплексного вирішення поставлених завдань, напрацювання матеріалів за напрямками-блоками (методичним і практичним).

III. Узагальнювальний: червень 2011 року – грудень 2011 року

Передбачає:

аналіз та узагальнення розроблених матеріалів;

– співвіднесення результатів проєкту з поставленими цілями і завданнями, коригування, удосконалення моделі нової технології відповідно до прикінцевих результатів;

– оформлення й опис ходу і результатів реалізації освітньо-культурологічного проєкту «Інклюзивна освіта й інклюзивне середовище загальноосвітнього навчального закладу».

Відповідно до вищеназваного доцільним буде заповнити понятійно-термінологічне поле зацікавлених читачів і подати відповідну модель [2]:

1. **Інклюзія** – це політика й процес, що дає можливість усім дітям брати участь у всіх програмах.

2. **Інтеграція** – зусилля, спрямовані на введення дітей з особливими освітніми потребами в регулярний освітній простір.

3. **Інклюзивна освіта** – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Шуляр В.І.

Рис. 1.5.1. Модель соціальної інтеграції дітей із обмеженими особливостями в системі інклюзивної освіти

На рис. 1.5.1 запропоновано модель, яка дає можливість переосмислити роль навчального закладу в організації досягнення культурного досвіду народу, суспільства учнем з особливими потребами. Останній перебуває в центрі взаємозв'язків із навколишнім середовищем, де посередником може бути ресурсний засіб комунікації. Саме завдяки того чи іншого засобу долаються фізичні, а то й психологічні бар'єри для такої дитини, розширюються можливості до участі в житті суспільства, самореалізації своїх задатків, потреб як Я-особистості в системі рівності прав. Інтегруючись зі світом, дитина зможе ввійти у вітчизняний освітньо-культурологічний простір та інших народів, щоб зреалізувати свої права на навчання за місцем проживання в умовах реального або/і віртуального загальноосвітнього закладу.

Сьогодні вчені по-різному визначають історичний шлях становлення освіти для людей з особливими потребами. А. Г. Шевцов його уявляє як побудову спочатку медичної чи адміністративної моделі, економічна і функціональна є наслідком попередньої, і вихід на створення соціальної моделі інвалідності з новою філософією розуміння [10-11]. Колектив авторів (А. А. Колупаєва, Ю. М. Найда, Н. З. Софій та ін.) під керівництвом Л. І. Даниленко історичний міжнародний досвід становлення інклюзивної освіти вибудовують так: медична модель (сегрегація) – поч. XX ст. – середина 60-х років XX ст.; модель нормалізації (інтеграція) – XX ст. середина 60-х років – середина 80-х років; соціальна модель (залучення, інклюзія) – XX ст. середина 80-х років – теперішній час [8]. Зважаючи на позицію колег, досвід учених корекційної педагогіки, можемо вибудовувати, на наш погляд, **інклюзивну модель освіти**, яка не заперечує вищеозначене.

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

Визначившись із базовими поняттями, означимо складові інклюзивної моделі освіти, яка охоплює:

- адаптовано-модифіковану систему освітніх послуг;
- задоволення індивідуальних потреб кожної дитини;
- співпраця з фахівцями для надання спеціальних послуг;
- партнерські стосунки з батьками в наданні послуг,
- щоб забезпечити стале реабілітаційне навчально-освітнє середовище, у якому кожний буде відчувати себе комфортно й захищено.

Рис. 1.5.2. Модель інклюзивної освіти

Технологія організації і життєдіяльність такої моделі стане дійовою, якщо, насамперед, буде визначена система принципово важливих методологічних положень. В основу організації інклюзивної освіти ми поклали принципи, які були запропоновані А. Г. Шевцовим: *принцип нової моделі інвалідності; системно-синергетичний принцип реабілітації; принцип неперервності реабілітаційного процесу; освітній принцип соціальної реабілітації* [10-11].

Для розкриття означеної проблеми принципово важливим є останній принцип – «освітній принцип соціальної реабілітації». Реабілітація засобами освіти передбачає відновлення дитини в правах на успадкування культурно-історичного досвіду суспільства в умовах загальноосвітнього навчального закладу та упродовж усього життя.

Реабілітація засобами освіти відбувається на різних рівнях. Вітчизняні та російські вчені їх визначають так [1; 3-5; 7-10]: *1) на рівні віку; 2) на*

рівні змісту освіти; 3) на рівні методів навчання; 4) на рівні організації; 5) на рівні меж освітнього простору; 6) на рівні тривалості освіти; 7) на рівні підготовки кадрів фахівців; 8) на рівні інших осіб (батьків). Для нас важливо окреслити шляхи розв'язання виділених рівнів – 3, 4 і 5.

Ефективність реалізації запропонованої моделі залежатиме від того інструментарію, дидактичних засобів, які слугуватимуть досягненню гарантованому планованому результату, який нею (моделлю) й закладено.

Таким інструментарієм може бути інклюзивно-дистанційний урок (заняття). Урок як універсальна форма, нами розуміється і вживається умовно, як не жорстка системна одиниця. Зважаючи на розуміння освітнього принципу соціальної реабілітації, можемо говорити, що **інклюзивно-дистанційний урок як засіб успадкування культурно-історичного й соціального досвіду людства дитиною з особливими потребами допоможе максимально інтегруватися в суспільство в доступні для нього сфери.** Ця методологічна позиція є архиважливою, щоб запропонувати дефініцію «інклюзивно-дистанційний урок (заняття)», зрозуміти роль кожного суб'єкта такого типу заняття, його структуру та змістове наповнення.

Інклюзивно-дистанційний урок (заняття) для дітей з особливими потребами – це форма організації успадкування культурно-історичного й соціального досвіду людства, яка проводиться у відносно необмежених часово-просторових умовах, за яких забезпечуються фасилітаивні стосунки всіх суб'єктів процесу з метою створення власного освітнього продукту, розвитку своїх потенційних можливостей, компетенцій, власного Я.

Етапи підготовки інклюзивно-дистанційного уроку літератури:

– **докомунікативний:** вивчення літературно-мистецького матеріалу, особливостей дітей із особливими потребами; відбір засобів навчання для створення навчального ресурсу як основи всього заняття; створення web-сайта як ресурсного засобу; розміщення матеріалів у мережі Internet; співпраця з локальним координатором.

– **комунікативний:** вибір дитиною індивідуальної траєкторії осягнення й опрацювання запропонованого матеріалу через локального координатора, іншої підготовленої особи (батьків) або/і самостійно; виконання завдань різного рівня з метою створення власного освітньо-культурологічного продукту;

– **посткомунікативний:** використання різноманітних засобів зв'язку з дистанційним учителем (електронна пошта, форум, чат, гостьова

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

книга та ін.), які забезпечать можливість задати запитання, одержати пораду, консультацію, оперативно виконати самоперевірку тощо.

Суб'єкти освітнього процесу: учні й діти з особливими потребами як читачі; учитель літератури; локальний координатор; батьки та інші особи. Кожен із названих має забезпечувати фасилітативні стосунки, перебуваючи в ролі *організатора* процесу здобуття літературно-мистецької інформації, самоосвітньої читацької діяльності; *консультанта*, який продемонструє прийоми трансформації інформації відповідно до своїх потреб, інтересів; *партнера*, який забезпечуватиме комфортні умови для сталого саморозвитку й досягнення акме-вершини на сьогодні.

Дистанційний учитель літератури – автор моделі співпраці під час віртуального уроку та реальної зустрічі за потреби й можливостей кожного, де посередником буде літературно-мистецький матеріал і ресурсні засоби комунікації.

Локальний координатор – спеціально підготовлений спеціаліст, який реалізовуватиме модель дистанційного вчителя, попередньо готує учнів до участі в такому уроці, допомагає вирішувати можливі технічні проблеми по роботі з освітнім ресурсом.

Батьки дитини з особливими потребами сприяють у розумінні індивідуальних особливостей дитини, врахуванню його інтересів, пріоритетів, традицій і турбот сім'ї, оптимальній адаптації до навчального середовища, у розробці та реалізації навчальних планів, освітніх ресурсів для досягнення спільного успіху.

Інклюзивно-дистанційний урок (заняття) для дітей з особливими потребами – це одна з форм навчання, яка цікава й можлива для всіх суб'єктів навчального процесу, але не є самоціллю.

Як показує невеликий досвід і практика колег із Росії, які з 1999 року проводять конкурс «дистанційних уроків», такого типу заняття доцільно проводити з урахуванням [3-4]:

- особистісних потреб і можливостей дітей для їх оптимальної реабілітації;

- доцільності як основної або/і додаткової форми заняття з такою категорією дітей;

- необхідності продовження успадкування культурно-історичного й соціального досвіду людства впродовж усього життя шляхом виконання як навчальних предметних програм, так і участі в різноманітних літературно-мистецьких проектах;

- здатності, бажання й можливості дітей з особливими потребами в такий спосіб здобути вищу освіту чи професійно вдосконалюватися.

Перспективи інклюзивно-дистанційного уроку (заняття) літератури:

– додаткові заняття з учнями навчальних закладів із предметів (наприклад, «Світова художня культура»), які відсутні в навчальному плані даної освітньої установи;

– елективні курси, факультативні заняття з основних предметів шкільного курсу, пов'язані з творчими можливостями школяра-читача в межах предмета, який поглиблено вивчає (наприклад, «Байкарі світу», «Література постмодерністів»);

– забезпечення реалізації профільної диференціації, вивчення предметів відповідного до обраного профільного напрямку в різних навчальних закладах із одержанням відповідного сертифікату;

– заняття за галузями знань, за умови відсутності кваліфікованих спеціалістів, фахівців;

– курси підвищення кваліфікації дорослих без відриву від виробничого процесу або поєднання з іншими формами післядипломної освіти;

– керівництво дослідно-пошуковою роботою старшокласників у форматі МАН, науковою роботою аспірантів, докторантів з метою вирощування, плекання талановитої молоді, яка легко входить у синергетично неоднозначний життєвий і культурний простір, щоб бути конкурентоспроможною, успішною Я-особистістю, здатною до самоосвіти, бути толерантною, терпимою та гуманною до Себе-Людини-Світу [12-14].

Нами проаналізовано й окреслено дефініції понять «інклюзія», «інклюзивна освіта», «інклюзивно-дистанційний урок (заняття) з літератури», виявлено особливості організації інклюзивної освіти як моделі соціальної інтеграції дітей із обмеженими особливостями, запропоновано можливий варіант розуміння інклюзивно-дистанційного уроку (заняття) з літератури, його етапи підготовки, визначено ролі суб'єктів освітнього простору та перспективи такого заняття в системі середньої, вищої школи, підвищення кваліфікації учителів, дослідно-пошукової діяльності. Запропоноване може слугувати для самореалізації потенційних можливостей дитини, соціально адаптуватися та інтегруватися в освітньо-культурологічний простір суспільства, зреалізувати своє освітньо-професійне право, вибудувати таку систему цінностей, які сприятимуть успішності, толерантності і конкурентоспроможності особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарова Е. Л. Реабилитация средствами образования: особые образовательные потребности детей с выраженными нарушениями в

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

развитии / Е. Л. Гончарова, О. И. Кукушкина // Альманах ИКП РАО, 2000. – № 1. – С. 34.

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.

3. Завялова О. А. Исследования на уроках: система подготовки к дистанционным ученическим конференциям [электронный ресурс] / Ольга Алексеевна Завялова // Интернет-журнал «Эйдос». – 2008. – 12 июля. – Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/index.htm>.

4. На урок – в интернет! Всероссийский конкурс «Дистанционный учитель года» / [под. ред. А. В. Хуторского] // ИОСО РАО. – М., 2000. – 299 с.

5. Основи спеціальної дидактики / [відпов. ред. І. Г. Єременко]. – К. : Рад. школа, 1975. – 189 с.

6. Синьов В. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні [електронний ресурс] / Віктор Синьов, Андрій Шевцов (Видавництво «Педагогічна преса») // «Дефектологія». – 2004. – № 2. – Режим доступу до журн. : <http://ostriv.in.ua/index.php>.

7. Ситченко А. Методика викладання літератури : [термінологічний словник] / А. Л. Ситченко, В. І. Шуляр, В. В. Гладишев. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 132 с.

8. Софій Н. З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління : [навчально-методичний посібник] / [кол. авторів : А. А. Колупаєва, Ю. М. Найда, Н. З. Софій [та ін.] ; за заг. ред. Л. І. Даниленко]. – К. : 2007. – 128 с.

9. Хуторской А. В. Современная дидактика : [учебник для вузов] / А. В. Хуторской. – Санкт-Петербург : «Питер», 2001. – 544 с.

10. Шевцов А. Г. Методологічні принципи соціальної реабілітації осіб з обмеженими функціями здоров'я / Андрій Гарійович Шевцов // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету : Серія соціально-педагогічна. Випуск VI. – Кам'янець-Подільський, 2006. – 352 с. – С. 337–342.

11. Шевцов А. Г. Открытая модель социальной реабилитации людей с инвалидностью и современный мир / Андрей Гариевич Шевцов // Практична філософія. – 2003. – № 1. – С. 127–137.

12. Шуляр В. Синергетика в системі професійно-методичної підготовки майбутнього вчителя літератури: концептуальні підходи / Василь Шуляр. – Філософські науки : збірник наукових праць. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – 256 с. – С. 93–98.

13. Шуляр В. Учень-читач і вчитель-фасилітатор в умовах 12-річної школи : [науково-методичний посібник] / Василь Шуляр, Надія Огренич. – Миколаїв : Видавець : Ганна Гінкул, 2006. – 208 с.

Шуляр В.І.

14. Шуляр В. І. Урок літератури в умовах 12-річної школи: 5-9 класи : [методичний посібник] / Василь Іванович Шуляр. – [2-ге видання]. – Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2008. – 284 с.